

VARGA E. LÁSZLÓ
A Muraköz és Mindszenty József

Mindszenty József bíboros hercegprímás egész életében bizonyosságát adta hazaszeretetének, állhatatosságának, a szegények, az egyház melletti kiállásának. Ezért minden rendszerben üldöztetés volt osztályrésze, kezdve az őszirózsás forradalomtól és az ún. Tanácsköztársaságtól, folytatva a nyilas-, majd a Rákosi- és a Kádár-rendszerig.¹

Az Egyesült Államok kelet-nyugati enyhülési politikájának és a Vatikán keleti politikájának – „Ostpolitik”² – következményeként 1971-ben személyét feláldozták. (Azóta nyilvánvalóvá vált, hogy azoknak lett igazuk, akik már annak idején nagy baklövésnek tartották az Ostpolitikot. Sem a Vatikánnak, sem Washingtonnak nem származott belőle előnye, csak és kizárólag Moszkvának, illetve a Kádár-rendszernek.)

Mindszenty József nem abban a hitben távozott az Egyesült Államok Nagykövetségéről 1971. szeptember 28-án Budapestről, hogy VI. Pál pápa lemondásra kéri majd fel (1973. november 1.), aminek nem tett eleget. Nem sokkal ezután – a magyar fővárosból történt távozása óta két év és öt hónap telt el – 1974. február 5-én VI. Pál pápa megüresedettnek nyilvánította az esztergomi érseki széket. Utódja (először) esztergomi apostoli kormányzó-

ként Lékai László veszprémi püspök lett.³ Kétségkívül ez lehetett számára a legfájdalmasabb, de nem panaszkodott. A nyugati világban szétszóródott magyarok lelkipásztoraként továbbra is teljesítette önként vállalt feladatát. Látogatta, és hitben, nyelvben, jó szokásokban való megmaradásra, összefogásra buzdította őket.

*

Zalaegerszegi plébánosként mindig aktív szerepet játszott a vármegye közéletében, tagja volt a Zala vármegyei képviselő-testületnek. Legemlékezetesebb tette a második világháború előtt az volt, amikor 1935-ben a második Gömbös-kormány idején a megyei közgyűlésben a testület az ő felszólalása nyomán nem szavazott bizalmat a kormánynak, annak diktatórikus törekvései és reformígéreteinek megszegése miatt.⁴ 1941 áprilisától kezdve szünet nélkül tevékenykedett a Muraköz mielőbbi visszacsatolása érdekében. Az általa alapított Zalamegyei Újságba cikkeket helyezett el, elment a Muraközbe személyesen tájékozódni, az ottani magyarok akaratát kifejezendő aláírásgyűjtést kezdeményezett, megszervezte a muraközi gyermekek zalaegerszegi oktatását s ami ezzel járt, az ellátásukat is.

A Muraköz⁵ teljes egészében Zala vármegyéhez tartozott 1918-ig, a Murántúl⁶ pedig Zala és Vas vármegyéhez. A honvédség bevonulása ellenére (alább részletesebben

1 Mindszenty Józsefet, Magyarország bíboros-hercegprímását (szül. Péhm József, Csehimindszent 1892. március 29. – Bécs 1975. május 6.) Franz König bécsi bíboros érsek, Joseph Dörner müncheni érsek, Stefan László kismartoni és Johann Weber gráci pöspök temette Mariazellben. A bécsi apostoli nuncius, Opillo Rossi és az osztrák püspöki kar nagy része az osztrák államszerződés 20. évfordulóján rendezett ünnepségen vett részt, nem a temetésen. A temetés Mindszenty végakarata szerint történt Mariazellben, továbbá kérte, hogy porait a szabad Magyarországra vigyék haza, ha az valóban szabad lesz. Ez a rendszerváltozás után, 1991. május 4-én történt meg, az esztergomi Bazilika altplomában temették el, noha az utolsó orosz katoná, Viktor Silov altábornagy csak 1991. június 19-én 15 óra 1 perckor hagyta el Magyarország területét. 1944. március 19. után az ország ekkor lett ismét szabad.

2 „Ostpolitik”: a Vatikán (VI. Pál pápa) keleti politikájának német nyelvű elnevezése. Lényege: kompromisszumok árán engedményekre bími a kommunista hatalmat, segíteni az üldözött egyház helyzetén. A politika fő kivitelezője és tárgyalója Agostino Casaroli (1914–1998) bíboros államtitkár, az Egyházi Közügyek Tanácsának elnöke. 1990-ben került nyugálományba. Bíborossá II. János Pál kreálta. Az ő pápasága alatt merőben más fordulatot vett az „Ostpolitik”. Ebben egyéb tényezők is közrejátszottak – a Szovjetunió nem bírta a fegyverkezési versenyt, Ronald Reagan határozott kiállása Moszkvával szemben, a lengyel „Szolidaritás” létrejötte stb. –, de a lengyel pápa szerepe, bátorsága is megkérdőjelezhetetlen. A téma irodalmából többek között lásd: Kahler Frigyes: *Tempora mutantur avagy gondolatok a Vatikán új keleti politikájáról. Mindszenty bíboros igazságáról és engedelmisségéről.* In: Vasi Szemle 2005/4. sz. 451–470.; Adriányi Gábor: *A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty ügy;* Budapest, 2004.; Mészáros István: *Mindszenty és az „Ostpolitik.” Adalékok az „Ostpolitik” történetéhez*

1957–1971. 2001; Kovács Péter: *Vádirat az „Ostpolitik” ellen. A kompromisszum egyháza – és Mindszenty hírsége.* In: Vasi Szemle 2005/4. sz. 505–508. Meg kell jegyezni, hogy a lengyel érsek, pl. Karol Wojtyła krakkói – a későbbi II. János Pál pápa –, Stefan Wyszyński bíboros érsek, Lengyelország prímása sokszor átutaztak Bécsen azokban az években, amikor Mindszenty a Pázmáneumban élt. Nem vették a fáradságot, hogy meglátogassák (még titokban sem).

3 Esztergomi érsekké csak Mindszenty halála után, 1975. február 12-én nevezte ki VI. Pál pápa. 1986. június 30-ig, haláláig vezette az egyházat.

4 In: Közi Horvát József: *Mindszenty bíboros.* München, 1980. Lásd: <http://www.katolikus.hu/mindszenty.html#m8>

5 Az I. világháború után a délszláv államhoz (SHS Királyság, 1927-től Jugoszlávia) került a szláv elnevezés szerinti Prekmurje (Murántúl) és Medmurje (Muraköz). Muraköz mint földrajzi fogalom és terület létezett 1920 előtt is. Határait a Dráva és a Mura folyók, továbbá Ausztria és Magyarország 1920 előtti határának e két folyó közé eső területe alkotta (a csáktornyai és a perlaki járás). A Murántúl a szláv Prekmurje földrajzi egységet jelölő szó magyar nyelvi megfelelője, amely fogalom Magyarországon 1918 előtt nem létezett. Területe: a történelmi Zala vármegye alsólendvai járásnak nagyobb része, Vas vármegye muraszombati járása és a szentgotthárdi járás kis része – ma a Szlovén Köztársasághoz tartozik. Ám az ottani magyar köznyelv Muratájnak nevezi, holott sosem volt a történelmi Muraköz része. A dolgok érdekessége, hogy a történelmi Muraközből ma Szlovéniához tartoznak: Murafüred (Gibina), Kopriva, Ráckanizsa (Razkrižje), Ligetfalva (Šafarsko), Šprinc, Végfalva (Veščica) nevű települések. A Muraköz ma Horvátország legkisebb megyéje – Medimurje županje, 729 km²-nyi területtel – fővárosa Csáktornya. 3 városa Csáktornya (Čakovec), Muraszerdahely (Mursko Središće), Perlak (Prelog), 22 községe van. A Muraközről lásd: *Gönczi Ferenc:*

erről lesz szó) a terület visszacsatolása nem történt meg, ezért Mindszenty kihallgatást kért és kapott 1941. május 8-án a belügyminiszternél. Kiszivárgott, hogy a kormány⁷ a horvát többségre való tekintettel nem ellenszolgáltatás nélkül, de elképzelhetőnek vélte a terület átadását a Független Horvát Államnak.⁸ Ezért kapott a Muraközt megszálló erők parancsnoka⁹ – bizonyára nem a kormányfő tudta nélkül – parancsot, hogy hagyja helyén a volt jugoszláv (horvát) közigazgatást.¹⁰

Mindszenty a belügyminiszternek, Keresztes-Fischer Ferencnek írott levelében hivatkozik az 1941. május 8-án történt kihallgatására s az ott elhangzottakra. E levélből egyértelműen kiderül, hogy a kihallgatás tárgya a Muraköz¹¹ volt, s a felek nem értettek egyet. Ez annál is valószínűbb, mert korábban két muraközi küldöttség is járt Keresztes-Fischer Ferencnél, kérve a terület visszacsatolását Magyarországhoz, amelyre a belügyminiszter azt válaszolta, hogy *Magyarországnak nincs szüksége százezer horvatra*.¹² (Amennyiben a magyar kormány kitarthat eredeti álláspontja mellett, ami leginkább a belügyminiszter előbbi kijelentéséből következik,

történelmi perspektívában nagy jelentőséggel bírt volna, ha meghagyjuk a Muraközt 1941-ben a horvátoknak.)

Mindszenty nem tágitott. Felkereste a miniszterelnököt¹³ is. Erről az emigrációban hűséges társa, Közi Horvát József így ír: „*A kormány azonban késlekedett a törvényjavaslat beterjesztésével [A Muraköznek Magyarországhoz történő csatolásáról – V. E. L.], Mindszenty ekkor merész lépésre szánta el magát. Felutazott Budapestre és kihallgatást kért Bárdossy miniszterelnöktől. A több mint félórás audiencia alatt – a szobába többször benyitó titkár tanúsága szerint – éles vita folyt a két férfi között. A miniszterelnök védte a kormány diplomatikus álláspontját, de beszédpárterét nem tudta legyőzni. 'Miniszterelnök úr – szolt vissza a hangosan távozó vendég a félig már nyitott ajtóból – vegye tudomásul, hogy egy magyar ember nem beszél így!'*”¹⁴

Emlékeztetünk arra, hogy a német–jugoszláv háború 1941. április 6-án tört ki. Teleki miniszterelnök április 3-i öngyilkossága miatt a magyar csapatok nem indultak el a németekkel egy időben. A Független Horvát Államot (*Nezavisna Država Hrvatska*) 1941. április 10-én kiáltották ki. Jugoszláviával Magyarország 1940 decemberében¹⁵

Muraköz népe. Budapest, 1895. A muravidéki magyarokról a jugoszláv érában: Hajós Ferenc: *Magyarok a Szlovén Szocialista Köztársaságban*. In: „Valóság” 1983/1. sz. 100–105., Varga Sándor: *Hetvenöt év kisebbségben. A szlovéniai magyarok I–II*. Honismeret 1995/2, 1995/3. A jelen időket tekintve: Kolláth Anna: *A kisebbségi jogok érvényesülésének elve és gyakorlata Szlovéniában*. In: Muratáj 2003/1. 113–126. Lásd még a teljesség igénye nélkül a téma legjobb ismerője, Göncz László munkáiból néhányat: *Alsólendva hűséges volt és maradt. (A Lendva vidék 1848–1849-ben)*. In: Hévíz 1998/2. sz. 18–21., *A Muravidéki magyarság megmaradásáért*. Elhangzott 1999. július 3-án a XXVII. Honismereti Akadémián. In: Honismeret 2000/1. 81–86., *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, 2001., *Egy peremvidék hírneműje. Mura menti életképek a 20. század első feléből*. Budapest, 2006. *Felszabadulás vagy megszállás: Mura mente 1941–1945*. Lendva, 2006., *A területi integritás szellemében. Pehm (Mindszenty) József megnyilatkozásai a visszacsatolt Muramentéről és Muraközről*. In: Vasi Szemle 2005/4. sz. 415–423., *A visszatért Délvidék 1941–1945*. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Somorja, 2006, 121–138., *Mura-vidék 1919. A proletárdiktatúra időszaka a Mura mentén és a vidék elcsatolása*. In: Vasi Szemle 2001/2. 147–167., *Visszacsatolás vagy megszállás? (Muravidék 1941–1945)* In: Vasi Szemle 2003/3. sz. 295–320., *A területi integritás szellemében*. Bencze Lajos: *Írott szóval a megmaradásért. A szlovéniai magyarság 1919–1989*. Győr, 1994., Kovács Attila: *A muravidéki magyarok és a népszámlálások 1910–1991 között*. In: A Kárpát-medence vonzásában. Pécs, 2001., *Zala vármegye alispánjának az 1921. évben a határkiigazítási ügyben előterjesztett memorandum*. Zalaegerszeg, 1929., Zsiga Tibor: *Muravidéktől Trianonig*. Lendva, 1996., Vassel Károly: *A déli országhatár kitzűzése*. Nagykanizsa, 1924., valamint Káli Csaba: *A Zalához visszacsatolt területek közigazgatása 1941–1945*. Muratáj, 2003/1. sz. 121–138., Béli József: *A Muraköz 1941–1945*. In: Vándor László (főszerk.): *Zala megye ezer éve*. Zalaegerszeg, 2000. 261–266., Csuka János: *A délvidéki magyarság története 1918–1941*. Budapest, 1995. Katonapolitikai és katonai kérdésekre a visszacsatolt Délvidékre vonatkozóan: Liptay Ervin vezérőrnagy, Fabjan Trgo altábornagy

(főszerkesztők): *Horthy–Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásában 1941–1945*. Budapest–Belgrád, 1986.

6 Lásd az előző jegyzetben.

7 Juhász Gyula (összeállította), *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945*. V. k. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjáratról a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941. 763. sz. dok. 1083–1084. A külügyminiszter számjeltávirata a római követnek. Budapest, 1941. április 22.

8 A magyar–horvát diplomáciai kapcsolatok – benne a Muraközről folytatott tárgyalások történetét a főszerzőkben közöltek kívül nem taglaljuk.

9 A szombathelyi III. hadtest csapatai vettek részt a bevonulásban, Horváth Ferenc vezérőrnagy vezetésével, majd őt váltotta vitéz Domanczyk Ödön altábornagy. A hadtest parancsnoka ekkor vitéz balázsfalvi Kiss László altábornagy.

10 C. A. Macartney: *Október tizenötödike. A modern Magyarország története 1929–1945*. II. k. Budapest, 2006, 19.

11 Lásd a 5. sz. jegyzetet.

12 Munczi Antal: *Muraköz története*. <http://magtudin.org/Murakoz.htm>.

13 Tyeviczka Árpád: *A Mindszenty jelenség*. In: Vándor László (főszerk.) *Zala megye ezer éve*. Zalaegerszeg 2000, 250. (A tartalomjegyzékben ez szerepel a tanulmány címeként, viszont a tanulmánynak nem ez a címe, hanem ott egy mottó szerepel címként: „Ahogy régen, most is boldog voltam velük”. Mindszenty (Péhm) József és Zalaegerszeg, valamint Balogh Margit: *Mindszenty József 1892–1945*. Budapest, 2002, 57. <http://magtudin.org/Murakoz.htm>.

14 Közi Horváth József: *Mindszenty bíboros*. München, 1980. Pázmány Péter elektronikus könyvtár 321. sz. Megemlíti Munczi Antal is, hogy Mindszenty lépéseket tett a magyar kormánynál és Horthy kormánynál is. <http://magtudin.org/Murakoz.htm>. Balogh i. m. 57. azt írja, hogy állítólag felkereste Bárdossyt is. A Bárdossyval való találkozást részletesen ismerteti Maróthy-Meizler Károly Az ismeretlen Mindszenty, Buenos Airesben, 1958-ban megjelent munkájában. Részleteket közöl belőle Peterfi Nagy László, Mindszenty történelmi érdeme a Muraköz visszaszerzése. In: Nagy Magyarország 2011. március, III. évf. 1. szám 56–57.

kötött örök-béke szerződést,¹⁶ amely most a horvát függetlenség kikiáltásával nemzetközi jogi értelemben megszűnt létezni, megteremtve¹⁷ a magyar beavatkozás alapját. A honvédség másnap indult, és április 12-re birtokba vette Bácskát és a baranyai háromszöget.

A Muraközbe, valamint Alsólendva és környékére azonban nem indult el, pedig az ottani magyarság türelmetlenül várta érkezését. Csoportok, küldöttségek jöttek át a magyar oldalra, kérve a bevonulást.¹⁸ Vitéz gróf Teleki Géza, Zala vármegyei főispán az alispánnal látogatást tett 1941. április 7-én, húsvéthétfőn az akkor senki földjének számító Alsólendván, majd később Mindszenty József a Muraközben és Alsólendván.

A honvédség, mégpedig a III. szombathelyi hadtest csapatai hat nappal a bácskai és a baranyai háromszögbe való indulás után, április 16-án vonultak be a Muravidékre, ellenállást sehol nem tapasztaltak. A német katonai parancsnokság Muraszombatban azonnal át is adta a hatalmat a magyar katonai parancsnokságnak. A horvát kormány a honvédség bevonulása ellen másnap jegyzékben tiltakozott Budapesten, Berlinben, Pozsonyban, Bukarestben (mintha még lett volna kisantant) eredménytelenül. A magyar és a horvát kormány közötti tárgyalások – mint említettük – a terület hovatarozásáról, amelyekről a közvélemény semmit sem tudott, a jegyzék átadása után is folytak. A magyar lakosság azonban megnyugodott. Az idősebb horvátok – legalábbis egy részük –, akik még éltek a régi Magyarországon, nem viseltettek ellenszenvvel Magyarország iránt. Ez nem jelenti azt, hogy nem voltak a nem magyar ajkú lakosság között magyarellenesek. Pl. Alsólendván a szerb érzelmű Dr. Klár Zoltán orvos, a zágrábi parlament tagja,¹⁹ Jerič Joseph bántornyai plébános, Klekl cserföldi nyugalmazott plébános.²⁰

Másnap, április 17-én Magyarország elismerte a horvát függetlenségét.²¹ A Muravidék Magyarországhoz csatolása azonban még váratott magára. A Muraközben lehetett érezni a nyugtalanságot, a magyarellenes propagandát. Az alsólendvai járásban ehhez képest nyugalom volt. A bevonult honvédség mellett paradox módon a horvát államigazgatás tovább élt, a kitzűött magyar zászlókat levetették, fenyegették a magyarokat.²² Köz hírré tették, hogy a honvédség csak rendfenntartás céljából tartózkodik Muraközben. Dr. Kossák helyi gyógyszerész horvát kormány megbízottként két napig intézkedett, majd április 18-án éjjel eltávozott.²³ Megfélemlítés céljából összeírták azoknak a névsorát, akik kitzűtték a magyar zászlót.²⁴ A bevonult honvédség mintha ott sem lett volna, nem működött megszállóként, nem intézkedett az általa de facto megszállt területen. A fegyverek beszolgáltatására felszólított, de semmi többet nem tett. Azonban ez az ex-lex állapot csak két napig tartott. A háttérben folytak a terület hovatarozásáról a magyar–horvát tárgyalások.²⁵ Csáktornyán a horvát főszolgabíró megtiltotta az adóhivatali és pénzügyi tisztviselőknek, hogy a hivatalt a magyaroknak átadják. A magyar katonai hatóság plakátjainak kifüggesztéséhez is az ő engedélye volt szükséges. A csáktornyai magyarságon a magyarságuk miatt régebben elzárásra, pénzbüntetésre kiszabott büntetéseket a szolgabíró be akarta hajtani, a magyar zászlókat le akarta szedetni stb.²⁶ A horvát fiatalok és főként a betelepített dobrovoljácok²⁷ voltak ellenségesek. Már csak az hiányzott, amit 1918 után annyiszor az őshonos magyarság arcába vágtak: „*mađjari van, židovi van – magyarok ki, zsidók ki, „ne lajaj mađarski! – ne ugass magyarul!”*” Muraszerdahelyen kidobolták, hogy aki a magyar zászlót kitzűzi s azt mondja, jönnek a magyar

15 A németek szorgalmazására kötöttük meg ezt az egyezményt, amely annyi baj és tragédia okozója lett.

16 Szövegét lásd: 1941. évi I. tc. Magyarországnak a Japán, Németország és Olaszország között Berlinben 1940. évi szeptember hó 27. napján között háromhatalmi egyezményhez történt csatlakozásáról. Megjelent az Országos Törvénytár 1941. évi február hó 23-án kiadott 1. számában.

17 Ezt a magyar érvelést a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok sem fogadta el. Az angolok április 6-án megszakították a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal. Hadat csak 1941. december 6-án Sztálin kifejezett kérésére üzentek, míg Washington egyelőre hadviselő félnek nyilvánította Magyarországot, de hadat ő sem üzent.

18 Zala Megyei Levéltár (ZML), IV. 401/b. Zala vármegye főispánjának iratai. Bizalmas iratok. 1941. 17. doboz. Két Jegyzőkönyv, amelyek a főszolgabírói hivatalban, Lentiben készültek 1941. április 12-én. 11 ill. 98 magyar aláírásával, akik átjőve a határon kérték a mielőbbi visszacsatolást Magyarországhoz.

19 Zala vármegye főispánjának szigorúan bizalmas jelentése a belügyminiszternek 1941. április 19-én ad 50 szám/1941. Itt másolat. ZML, IV.401/b. 1941. 17. doboz.

20 Dr. vitéz Bíró Ignác kp. vm. titkár jelentése a most visszakerült Murán inneni megszállt részeken látottakról. 1941. április 24-én. ZML, uo.

21 A zágrábi magyar főkonzulátus követségé alakult. Marosy Ferenc nyert kievezést a követi posztra.

22 Részletesen szól erről: A letenyei járás főszolgabírájának jelentése a főispánnak 1941. április 12-én. 30. szám/eln. 1941. ZML IV. 401/b. 1941. 17. doboz.

23 Uo. Zala vármegye főispánjának ad 50 szám/biz. 1941. szigorúan bizalmas jelentése a miniszterelnöknek 1941. április 19-én. Itt másolat. 24 Uo.

25 Ennek taglalására itt nem térünk ki.

26 A letenyei járás főszolgabírájának jelentése a főispánnak 1941. április 12-én. 30. szám/eln. 1941. ZML uo.

27 Dobrovoljácok azoknak a délszláv (szerb) katonáknak a gyűjtőnéve, akik osztrák–magyar állampolgárként estek fogságba az orosz, illetve az olasz fronton, s átálltak az antant oldalára. 1919-től a jugoszláv államban a földreform során, a délvidéki magyarok által lakott területen 62 telepés falut hoztak létre, 53.000 kataszteri hold földet kaptak. A magyar földbirtokosok földjét felosztó földreform magyaroknak nem adott egy darab földet sem, csak helyi szerbeknek és dobrovoljácoknak, így csökkentve az adott körzetben a magyarság számát, gazdasági erejét és nehezítve életkörülményeit, sorsát.

katonák, és követeli, hogy csatlakozzanak Magyarországhoz, azt elfogják, Csáktornyára viszik és föbe lövik. Alsólendván április 14-én (tehát a honvédség bevonulása előtt) egy német egyenruhás szlovén nemzetiségű őrnagy kidoboltatta, hogy 70 rendőrnek és 80 csendőrnek kell szállást biztosítani magánházaknál.

Szabolakosnál 1.500 fő vonult fel magyar zászlókkal a határra és várták a honvédséget.

Pincén és Völgyifaluban a honvédség fogadására felállított díszkapukat az előbb említett őrnagy lebontatta. Két főt, akik rokonlátogatásra érkeztek Alsólendvára, a szlovén nemzetiségű német csendőrök kitoloncoltak.²⁸

1941. április 24-én dőlt el a német–olasz megállapodásban, hogy a Független Horvát Állam milyen területeket fog magában foglalni. A Muraköz Magyarországhoz tartozását jóváhagyták azzal, hogy a határok kijelölése a kétoldalú tárgyalások dolga.²⁹ Ezek nem vezettek eredményre, amelynek következményeként 1941. július 9-én nulla órakor életbe lépett a katonai közigazgatás.³⁰ Ez már arra utalt, hogy a területet a magyar kormány meg fogja tartani, és csak idő kérdése, mikor egyesíti az anyaországgal.

1941 augusztusának elejétől folyamatosan nevezték ki a Muraközben a magyar államigazgatás polgári vezetőit, akik augusztus 14-től esküt tettek. Kezdetét vette a magyar polgári közigazgatás.³¹ A muraközi településeken létrehozott csendőrőrsök augusztus 20-án nulla óra nulla perckor kezdték meg működésüket.³² Folyt a magyar közigazgatás megszervezése, így magyar jegyzőket, szolgabírákat, főszolgabírákat nevezett ki a belügyminiszter, a vallás és közoktatási miniszter pedig pedagógusokat helyezett a visszatért területekre. Valamivel lassabban, de magyar papok is kerültek a településekre.

Ezzel párhuzamosan az 1918. október 31. után a térségben letelepült, ill. betelepített személyeknek el kellett hagyniuk a területet (Bácskában már április 28-án megjelent az erre vonatkozó rendelet). Erre a magyar

kormánynak nemzetközi egyezmény is alapot adott. Az utódállamok mindegyike aláírta azt a kisebbségvédelmi egyezményt 1919/1920-ban, amely szerint a nemzetiségi területeken nem lehetett erőszakkal megváltoztatni az etnikai arányokat (idegeneket betelepíteni, elűzni az őshonos magyarságot). A Bácskába, a Muraközbe, a Murántúlra és a baranyai háromszögbe 1918. október 31. után betelepített dobrovoljácokat és másokat a magyar kormány tehát ki akarta telepíteni a német megszállás alatt levő Szerbiába. A németek ellenkezése miatt csak 6–12.000 főt sikerült (szerb források szerint 24.000 főt) Szerbiába áttelepíteni, 14.000-t internáltak a magyar hatóságok. Dobrovoljácok kerültek Bácskából és a Muraközből a sárvári internáló táborba is. Az ő helyükre telepítette be a magyar kormány Bácskába a bukovinai székelyeket és csángókat, valamint Boszniából a szórványban élő magyar családokat. (Ennek tragikus következményei lettek, 1944-ben menekülni voltak kénytelenek.)

Végül a magyar országgyűlés az 1941. évi XX. törvénycikkkel³³ kimondta Bácska, a baranyai háromszög, és a Muraköz Magyarországhoz csatolását. Az ügy befejezést nyert.³⁴

A II. világháború végén a Jugoszláv Népfelszabadító Néphadsereg egységei – soraikban a magyar kormány által 1941–1943-ban kitelepített szerbekkel, horvátokkal – válaszként megtorolták nemcsak a Bácska, a baranyai háromszög és a Muravidék Magyarországhoz csatolását, de tíz-tizenöt ezer revansot vettek a honvédség és a csendőrség által Újvidéken 1942 januárjában elkötetett vérengzés miatt, amelynek 4000 áldozata volt, nem csak szerbek. Bosszúként Tito partizánjai, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg katonái, soraikban a dobrovoljácokkal követték el a magyar férfi lakosság legyilkolását a magyarok lakta településeken 1944 őszén. Bácskában 30–50.000, 16 és 60 év közötti magyar férfit végeztek ki.³⁵ Ez a sors várt a Muravidéken azokra is, akik a helyi magyarság vezetői voltak és/vagy 1941-ben

28 ZML IV. 401/b. 1941. 17. doboz. Zala vármegye alispánjának jelentése. Az iratnak nincs címezettje és dátuma, az első része hiányzik. Gépirati másodpéldány.

29 *Részlet a Jugoszlávia felosztásáról Bécsben tartott német–olasz tárgyalások feljegyzéseiből. Bécs 1941. április 24.* In: Horthy Magyarország i. m. 33. sz. dok. 82.

30 Zala vármegye törvényhatósági kisgyűlése 1941. július 9. napján tartott rendes ülésének jegyzőkönyve. ZML 667. 1. és Munczi op.cit. <http://magtudin.org/Murakoz.htm>. *A Vezérkar Főnökének 30. számú bizalmas katonai közigazgatási parancsa a katonai közigazgatás bevezetéséről, a Muraköz magyar csapatok által megszállt részében.* Budapest, 1941. július 9. In: Horthy Magyarország i. m. 52. sz. dok. 127–130.

31 *A Vezérkar Főnökének átirata a Honvédelmi Miniszterhez a Bácskában és Baranyában a polgári közigazgatás életbe léptetésé-*

vel kapcsolatos intézkedésekről. Budapest, 1941. augusztus 2. In: Horthy Magyarország i. m. 58. sz. dok. 138–139.

32 A m. kir. Szombathelyi III. csendőrkerület zalaegerszegi osztályának átirata a főispánhoz. 257.szm/k.t. 1941 számon. ZML IV.401/a. Zala vármegye főispánjának iratai. Általános iratok. 1941. 8. doboz. Ikt. sz. 1077/f.i.941.

33 A visszafoglalt délvédelmi területeknek a *Magyar Szent Koronához visszacsatolásáról és az országgal egyesítéséről.* In: Országos Törvénytár 1941. évi december hó 31-én kiadott 13. száma. Közli még a Magyar Törvénytár, 1941. évi törvénycikkek. Budapest é. n. 102–103.

34 A Délvidék adatai: területe 11.601 km², 1.145.508 lakossal, ebben 36,6% magyar, 25,3% szerb, 19% német.

35 A Bánátból, amely német katonai közigazgatás alatt volt ekkor, szerb fegyveres partizánok szivárogtak át magyar területre, és fegyveres akciókat hajtottak végre.

kiálltak a terület minél előbbi Magyarországhoz való csatlósáért. Akik nem menekültek el a Jugoszláv Néphadsereg közeledtének hírére, azokat a magyarsághoz való ragaszkodásukért hurcolták el és kerültek börtönbe, internáló- és munkatáborba, vagy legyilkolták őket.³⁶ Pontos számukat nem ismerjük.

Nevüket a kollektív feledés homálya fedi, emléküket semmilyen tankönyv, emléktábla nem őrzi. A történeész szakma nem írt róluk 1990 után sem (a szlovéniai Göncz László kivételével, aki e kérdés egyetlen alapos szakembere), a közvélemény, a történelemtanárok tájékozottságáról jobb nem is beszélni. A nemzeti emlékezet szempontjából fontos, hogy nevüket Munczi Antal nyomán felsoroljam:

E tevékenységükért halálra ítélték és kivégezték: Antunovits Márton, Döring Károlyt, Jankovics Flóriánt, Juranics Györgyöt (holott ő 1941-ben kommunista menekültként telepedett le Csáktornyán), Mejericsák Bélát, Mekovec Ignácot, Muraközi (Szocsics) Mihályt, Rózsa Jenőt, Bévor Jánost (volt jugoszláv képviselő), Szalay Lászlót, ifj. Wohlsein Károlyt és Zimmerman N-t. Munczi Antal is halálra lett ítélve távollétében, de átgondolva a helyzetet 1945. április 2-án családjával együtt elhagyta Muraközt, és így megmenekült a kivégzéstől. A falusiak közül is többeket kivégeztek, főleg a községi bírókat. Pecsornik Ottó országgyűlési képviselő eltűnt. Sokakat 6 hónaptól 20 évig tartó börtönbüntetésre ítélték. Így Behojnik Mihályt 20 évre, Binder Lajost 8 évre, Kollarics Ferencet 8 évre stb. Öcsémet 5 évre ítélték, pedig ő politikával nem foglalkozott, csak azért, mert a Magyar Kultúr Egyesület alelnöke volt. Az elhurcoltak közül is sokat kivégeztek. Egy barátom, ki maga is be volt zárva a varasdi börtönbe, de sikerült neki Ausztriába menekülnie, elmondta, hogy a varasdi börtönből egy ideig minden héten elvittek egy vagy két teherautónyi foglyot, akiket aztán a Drávába fojtottak. Ezek között több muraközi is volt.

A magyar tanárokat, tanítókat, közigazgatási tisztviselőket, és akik 1941-től telepedtek Muraközbe, kitolon-

colták és mindenüket ott kellett hagyni, csak amit a két kezükben el tudtak vinni, azt vihették el.

Tito kommunista rendszere gondoskodott arról, hogy a magyar érzésű embereket elűntesse vagy kiirtsa Muraközbe. Sok muraközi telepítettek át Jugoszlávia belsejébe és helyükre idegeneket telepítettek be.³⁷

Magyargyűlöletében a Jugoszláv Néphadsereg 1945-ben odáig elment (elmegetett bármiféle jogi következmények nélkül, mert Magyarország legyőzött állam volt, ki volt szolgáltatva a szomszédok bosszújának), hogy átjött Dél-Zalába egészen Nova községig – amely sosem volt Jugoszlávia része –, túsokat szedett és vitt át jugoszláv területre. Valószínűleg kivégezték őket, mert senki nem tért vissza közülük. Számukat, nevüket ma sem ismerjük.³⁸

A függelékben Muraközrel kapcsolatos levéltári iratokat teszünk közzé. Az első Mindszenty Józsefnek a belügyminiszterhez, Keresztes-Fischer Ferenchez írott levele. Lelőhelye a Magyar Országos Levéltár, az Államfői Hivatalok Levéltára, Horthy Miklós kormányzó kabinetirodái³⁹ anyaga, a 8394 sz. mikrofilmen olvasható. A belügyminiszter kabinetirodájából kerülhetett át a kormányzó kabinetirodájába, de az is elképzelhető, hogy a Belügyminisztérium épületében került szovjet kezekbe, s a szovjetek a kormányzói kabinetiroda egy bizonyos mennyiségű anyagával vitték el Magyarországról és adták vissza. (Hol a többi irat?)

A második Mindszenty-dokumentum két részből áll. A megyei közgyűlés (akkori megfogalmazásban Zala vármegyei törvényhatósági bizottság) 1941. július 5-i rendkívüli ülésén, Muraköz ügyében elmondott előadói beszédéből és az azt követő határozatból, amelyet a közgyűlés vita nélkül szavazott meg.

A szövegekben csak apró módosításokat végeztünk, ezeket külön nem jelöltük. Egy esetben tettünk kivételt, ott [...]be tettük a magyarázatot.

Harmadikként Teleki Bélának, Zala Vármegye főispánjának Alsólendván 1941. augusztus 16-án elmondott beszédét közöljük.

36 A szerbek részéről ez éppoly tömeggyilkosság volt, mint az 1991–1999 közötti délszláv háborúban elkövetett mészárlások a horvátok és a bosnyákok, albánok, illetve Kórogy és Szentlászló el nem menekült magyar lakosai között. Ezekért a gyilkosságokért, emberiségellenes bűncselekményekért néhány felelőst a Nemzetközi Bíróság elítélt. A Szerb Köztársaságban szélsőséges elemek, noha az ország az Európai Unióba törekszik, teljesen helyénvalónak, természetesnek tartják a nem szerb nemzetiségűek fizikai bántalmazását nemzetiségük, nyelvük, etnikai hovatartozásuk miatt, sőt fizikai megsemmisítésüket is, ha nem akarnak asszimilálódni.

37 <http://www.magtudin.org/Murakoz.htm> Lásd még: Göncz László: *Meghurcoltak kálváriája. Miért? – Zakaj?* Lendvai füzetek 16. Lendva, 1998. A Bácskában, Bánátban, Baranyában a Jugoszláv Néphadsereg nemegyszer a helyi szerb lakossággal követett el

népirtást a magyarok ellen, lásd többek között: Cseres Tibor: *Vérbosszú Bácskában*. Budapest, 1991; Mészáros Sándor: *Holtta nyilvánítva. Délvidéki magyar fátum I-II*. Budapest, 1995–2000; Matuska Márton: *A megtorlás napjai*. Novi Sad, 1991.

38 Béli József: *A Muraköz 1941–1945*. In: Zala megye ezer éve. Főszerk. Vándor László. Zalaegerszeg, 2000. 266.

39 A kormányzói kabinetiroda és a katonai iroda anyagának egy része bizonyosan szovjet kezekbe került. Az 1960-as évek elején bizonyos mennyiségű iratot Moszkva visszaadott. Ebből készült a *Horthy Miklós titkos iratai* című kiadvány. Budapest, 1963. Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta Szinai Miklós és Szűcs László. Angol nyelvű változata: *The Confidential papers of admiral Horthy*. Prepared for the press and introduced by M. Szinai and L. Szűcs. Budapest, 1965.

Függelék

1. Mindszenty József Keresztes Fischer Ferenc belügyminiszterhez írott levele

A május 8-i kihallgatás során a következőkre vagyok bátor rámutatni. A propaganda sokkal erősebben és kiterjedtebben folyik Horvátországban Muraközért, mint nálunk. Van-e magyar lap, amely magyar irányú térképet vagy cikket hozhatna a Muraközről? A Muraközbe is bejáró Pesti Hírlap még azt is elhallgatta, hogy a Muraközben magyar katonaság volna, illetőleg nem merte felsorolni Muraközt ama déli területek között, amelyek magyar megszállás alatt vannak. Ellenben a Muraközbe akadálytalanul bejutó Hrvatska Straža című terjedelmes zágrábi napilap május 24-i száma a Muraközt Horvátországhoz csatoló térképet közöl. Mellékelem.

Téves Excellenciád azon információja, hogy a Muraköznek 84 ezer lakosából 8 ezer magyarja van és ebből 4 ezer zsidó.⁴⁰ Az 1910-es hivatalos statisztika szerint a Muraköznek 1012 izraelita lakosa volt, és a szám azóta, mint az ország egész vidékein is csak fogyott. Jugoszlávia igyekezett Muraközt formailag megölni. A zsidók pedig a gazdasági életteret keresik. Nem jelentéktelen az az 1910-i hivatalos statisztikai adat sem, amelyre eddig kevés figyelem jutott, hogy 22.577⁴¹ egyén beszélt 1910-ben a magyar nyelvet. Ez pedig több mint 25%. A Muraköz központjának, Csáktornyanak⁴² a magatartása nagyon jellemző. Amióta (kb. 2 hete) Csáktornyan⁴³ a tiszta horvát nyelvű istentisztelet mellé egy kanizsai franciskánus betelepítésével bevezette a magyar nyelvű istentiszteletet, a magyar istentisztelet zsúfolt templomot, a horvát istentisztelet üres templomot jelent, jöllehet a csáktornyai barátok a horvát nyelvnek biztosították a

lakosságának alkalmasabb időt, míg a magyarságnak a kevésbé alkalmas idővel kellett beérnie.

A miniszterelnök⁴⁴ azt közölte Excellenciáddal, hogy a 8 tagú muraközi küldöttségből egy sem tudott magyarul. Ezt a megállapítást már május 28-án tévesnek kellett mondanom. Utána lementem a Muraközbe és ott a helyszínen újólá megállapítottam, hogy a küldöttség hét tagja tökéletesen beszél magyarul. Csak a nyolcadik, a perlaki⁴⁵ Kósz beszél a muraközi nyelvet jobban, mint a magyart. De tűrhetően tudja magát kifejezni magyarul is. A szíve pedig tökéletesen magyar. Hogy ő lett a bíró a felszabadulás után, az is az ottani magyarság bizalmának megnyilatkozása.

A Transcontinent Press budapesti jelentése alapján pozsonyi lapok (Az Esti Újság, Gárdista) május 21-én hozták a hírt, hogy Magyarország átengedi a Muraközt Horvátországnak. Illetékes helyre hivatkozva hirdeti a fenti hivatalos német lap és hirdetik nyomán az egyéb említett lapok, hogy „Magyarország nemcsak horvátországi, szlavóniai és szerémségi részekre való igényeiről mond le, hanem ezen felül átengedi Horvátországnak Muraközt.” E szerint a külföld nem arról tud hivatalos formában, hogy Magyarország ragaszkodik a Muraközhez, hanem átengedést és lemondást hirdet.

Excellenciádat éppúgy tájékoztatta muraközi közege, Sagmaister Pál főbíró, mint ahogy Csáktornyan és Muraközben ismételten többek előtt, legutoljára pénteken kijelentette: a Muraköz lakosságának 80%-a, főként gazdasági okból Magyarországhoz vonzódik és kíván tartozni. E szerint a Muraközben nincs is más hátra, mint a magyar közigazgatás bevezetése.

Rendkívül jellemző, hogy Varasd városból két főtisztviselő eljuttatta Csáktornyára ama tervét, hogy Muraközrel együtt ők is Magyarországhoz tartozzanak, annál is inkább, mert Horvátországban egész bizonytalanok a viszonyok, a jogrend, a gazdasági és szociális helyzet egészen sötét. Minden viszonylatban komor

40 1910-ben adja Muraköz lakosságát a csáktornyai járás és a perlaki járás adatainak összege. Ezeket és az összesített adatokat lásd a 44. sz. jegyzetben. Muraközben a zsidó vallású polgárok száma 2120.

41 Lásd a 44. sz. jegyzetben

42 Csáktornya nemzetiségi viszonyai az 1910-es népszámlálás szerint: az összlakosság 5.213 fő, ebből magyar 2.443 (46,863%), német 251 (4,814 %), tót 14 (0,27%), román 2 (0,038 %), horvát 2.404 (46,115 %), szerb 35 (0,671 %), egyéb 74 (1,419 %). A magyar nyelvet ismerte 3.595 fő (68,96 %). In: *Magyar Statisztikai Közlemények. A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Új sorozat, 42. kötet.* Budapest, 1913. 80.

43 A csáktornyai járásban a helyzet a következő volt: Összlakosság 46.471 fő. Ebben magyar 4.709 (10,13%), német 323 (0,695%), szlovák 22 (0,047%), román 6 (0,013%), horvát 41.182 (88,62%),

szerb 35 (0,075%), egyéb 194 (0,417 %). Magyarul tud 10.429 (22,44 %) In: *Magyar Statisztikai Közlemények, i. m. 82.*

44 Teleki öngyilkossága után a kormányzó még aznap este, 1941. április 3-án Bárdossy Lászlót nevezte ki miniszterelnöknek, aki a posztot 1942. március 7-ig töltötte be. Utóda Kállay Miklós lett.

45 Perlak lakossága 1910-ben összesen: 4.513 fő, ebben: magyar 713 (15,80%), német 20 (0,44 %), 3.754 horvát (83,18 %), egyéb 26 (0,576 %), magyarul tud 2.785 (61,71%). A perlaki járásban a helyzet: összesen 43.910 fő, ebben magyar 2.057 (4,68%), német 73 (0,166%), oláh 8 (0,018%), horvát 41.647 (94,85%), egyéb 131 (0,298%). Magyarul tudott 12.158 (27,688%). Összesen a Muraközben: 90.387 fő, ebben magyar 6.766 (7,48%), német 396 (0,438%), tót 22 (0,024%), oláh 14 (0,015%), horvát 82.829 (91,64%), szerb 35 (0,039%), egyéb 325 (0,359%). Magyarul tud 22.587 (24,99%).

hírek jönnek át a Muraközbe túlról, és nem csoda, hogy nemcsak Varasd város, de a Dráva déli oldalán fekvő községek is szívesen vennék a Magyarországhoz tartozást. Az olaszokkal való kapcsolat egész Horvátországban ellenszenves és gyökértelen.

Nagyméltóságodnak hazafias tisztelettel:

Péhm József⁴⁶
pápai prelátus, apátplébános,⁴⁷
törvényhatósági bizottsági tag

2.

Péhm József pápai prelátus tag előadói beszéde Zala vármegye törvényhatósági bizottsága⁴⁸ 1941. évi július hó 5-i rendkívüli ülésén

Méltóságos Fő⁴⁹- és Alispán Úr!⁵⁰

Muraközi Testvéreink!

Tekintetes Törvényhatósági Bizottság!

Amikor 116 törvényhatósági bizottsági tag rendkívüli közgyűlést sürgetett és hívatott össze, éspedig a tatárdúlás óta soha ennyire nem várt kalászerés és kaszapengés idején, és amikor Zala vármegye évszázadok folyamán megszerzett és élre lendülő erkölcsi és közéleti súlyával, minden emberi válságok legnagyobb válsága idején egy rendkívüli fontos országos és vármegyei ügyben kíván megnyilatkozni: a szónok vállaira az a feladat súlyosodik, hogy alanyiségát visszazorítva, tökéletesen beilleszkedjék ennek a teremnek a múlttól vemhes levegőjébe, a galériájából Zrínyit, Festeticset és Deákot kapcsolja be a lelkébe, és tanítasukból a tanító történelem szellemét zúgassa és suhog-

tassa át az énjén, és annak és csak annak legyen itt, kifelé, fölfelé, jelenben, jövőben a leadója. Az elmúlt idők szociális válsága tette-e vagy más is, nem tudom, de megfogyatkozott a történelmi gondolkodás. A történelmi jogérzék vészes vérszegénysége idején, mint egykor Bosnyák Zsófia⁵¹ sztrechnói lábnyomai az utána jövő, fagyoskodó szolgálónak, az ő nyomaik és útjaik is melegek, eligazítók, járjuk azokat!

Országos közügy.

Azzal, hogy ők, az egész nemzet vateszei szólalnak meg itt, a szőnyegen levő tárgy kilép egy vármegye kereteiből, és a nemzet nagyjai az egész ország ügyévé teszik azt, ami a történelem folyamán mindig is az volt. Ha a Szent Korona beragyogta a nemzetet, fényes boglára,⁵² Muraköz is velük fürdött tündöklésében. Ha a Szent Korona fénye meghalványodott, Muraköz könnyáztatta drágakő lett. De akár fényben, akár könnyben fürdött, egyaránt nagy nemzeti kincs. 1626-ban, amikor Zrínyi György,⁵³ a szigetvári vértanú unokája és a csáktornyai Miklós apja elmegy a hadak útján Wallenstein⁵⁴ táborába, és előre érezte, hogy csak holtteste jön vissza a szentilonai pálos kolostor családi sírboltjába, ezért ajánlja búcsúlevelében a nagy Pázmány⁵⁵ gondjaiba Muraközt, mert – úgymond – a bíboros Magyarország jóakarója. Fia, Miklós⁵⁶ a Muraköz és Légrád kapitánya, majd Zala főispánja és horvát bán, innen Muraközből védi Dél, Babócsán és Berzencén át el Pécsig, Eszékig és mindenütt a Dráva vonalán áll Magyarország vártáján, a török ellenében. Muraköz miatt hasonlott meg a bécsi kormánnyal, amely Montecuccolival⁵⁷ nem tudja megérteni [helyesen: nem tudta megértetni – V.E.L.] Muraköz országos és hadászati jelentőségét. A török áfium című műve megrendítő gondolatai a nemzet bűneiről és erényeiről, a nemzeti hadseregről, a csáktornyai várban születnek meg, és a mai magyar dicsőséges honvédségnek

46 1942 szeptemberében változtatta meg vezetéknévét Mindszentyre.

47 Ekkor plébános a zalaegerszegi Mária Magdolna plébániatemplomban.

48 Mai fogalmaink szerint a Megyei gyűlésről van szó, amelynek Mindszenty József is tagja volt.

49 A főispán vitéz gr. Teleki Béla (1896–1969) 1936. november 25–1944. október 27-ig. A nyilas kormányt nem akarván szolgálni lemondott és külföldre távozott. Paraguayban halt meg.

50 Az alispán ekkor Dr. Brand Sándor (1938. május 12–1945. május 14. között).

51 Bosnyák Zsófia (1609–1644), Wesselényi Ferenc füleki várkapitány felesége.

52 Jelentése: a Magyar Szent Korona ékköve, Muraköz.

53 Zrínyi György (1659–1626) Bethlen Gábor erdélyi fejedelem oldalán állt, majd átpártolt a Habsburgokhoz. Jutalmul horvát bán lett. A sors úgy hozta számára, hogy mint II. Ferdinánd katonája a Vág völgyében – Bethlen 1626-os Bécs elleni hadjáratakor – a fejedelem ellen vonult. Állítólag megmérgezték.

54 Wallenstein, Albrecht Wenzel Eusebius (1583–1634) a harmincéves háború egyik legkiválóbb hadvezére, cseh származású. A német-római birodalmi haderő vezetője.

55 Pázmány Péter (1570–1637) Krakkóban kezdte tanulmányait. Itt állandóan fájt a feje (Krakkó mocsár helyén épült), ezért Bécsben, majd Rómában tanult tovább. Remek szónok, tudós, a kultúra mecénása. 1616-tól esztergomi érsek, bíboros Nagyszombatban. Itt egyetemet alapított, (1635) Mária Terézia helyezte Budára, majd Pestre. Az egyetem az államosítás után Eötvös Loránd nevét vette föl. 1992-ben újjáalakult. Pázmány Péter sírja a Szent Márton székesegyház szentélye alatt található Pozsonyban.

56 Gr. Zrínyi Miklós (1620–1664) politikus, hadvezér, Zala vármegye főispánja. Pázmány nevelte, hatására lett magyar érzelmű és szívű. A magyarok és a horvátok is magukénak vallják.

57 Gr. Montecuccoli, Raimondo (1609–1680) a harmincéves háborúban császári hadvezér. Zrínyivel nem szívtették egymást. Nevéhez fűződik a szentgotthárdi győzelem a török felett 1664-ben.

Muraköz volt a bölcsője. És a magyar honvédség három hónapja otthon van az ő szülőföldjén, Muraköz szeretetétől övezve. És mi bizton reméljük, hogy a magyar honvédség szülőföldjétől a kardja oltalmát, Muraköz pedig dicsőséges szülőltjétől a szeretetét nem vonja meg sohasem.

Festetics György,⁵⁸ a nagy idők nagy embere Georgicont⁵⁹ terem az országnak Keszthelyen, ugyanakkor országos vonalon itt és fennebb a Muraköz szerencsésebb egyházi hovatarozása és az ottani magyarság megerősítése ügyében harcol.

Deák úgy is, mint a vármegye, de úgy is, mint a nemzet vezére, a Pesti Naplóban és Tarányi Józsefhez⁶⁰ (1860) írt levelében, tárgyalásaiban Muraköz mentoraként szerepel. Ő ugyan nagyon messzire elment a magyar–horvát alaptörvény tárgyalásaiban, de Muraköz hovatarozását vitássá tenni soha nem engedte; és fennen hirdette 1860. december 30-án a Tarányi Józsefhez írt levelében: „Muraközt Magyarország és Zala vármegye bizonyosan vissza fogja kapni.”⁶¹ Ekkor is, máskor is Muraközt országos szempontból nézte.

Történelmi jog.

Mindháromukból az ezer év történelmi joga szólott Muraközzel kapcsolatban. 896 óta magyar ez a föld. Az abszolutizmus idején a 10 éves horvát és Trianon után a 23 éves jugoszláv birtoklás, együtt 33 év az 1045 évvel szemben, múltó epizód.

Határvédelem.

Az új Magyarország, amelyről annyit beszélünk most, komoly határvonalakra rendezkedjék be! Az elmúlt negyedszázad alatt fegyveresen kandidáló ellenségtől négy oldalról övezett, nyitott pusztá ház volt a szomorú Csonka-Magyarország. Szőregnél és Rédicznál a libaőrző magyar kislány nem vette észre a fűben futó határvonalat, és a granicsárok⁶² fegyvereitől

magyar kislány vére festette azt láthatóvá. A Mura nem határ, nyáron átgázolható. A Dráva komoly határ. A Mura mellett nincs embererdő, tömött élő sövény, megette az egyke.⁶³ A Dráva mellett 8-10 gyermekecsaládok élnek, évszázados Zrínyi-katonák leszármazottai. Zalának egyetlen honvédelmi övezete a Muraköz. Van természetes határ, élet és vitézi hajlam. Alig kerestek itt elő valamit sietőbben a ládákból, mint a magyar vitézsi érdemet, és alig várnak valamit inkább, mint a vitézze avatást.

Milliárdokat építettünk be a Kárpátok peremébe, bölcsen van, de az már nem volna bölcs dolog, ha egyszer a szláv tömb komoly és már bontakozó eshetőségével Oroszországot odaengednők a gyenge és nyitott Mura-vonalra.

Vitathatatlan tehát a történelmi jog, a katonai-határvédelmi, hozzá – az itt idő híján nem részletezhető – gazdasági, vízrajzi, a külön muraközi nyelvi és művelődési stb. szempont. Ezek mind régi indokok. De a mi érveink nem csak pergamenekben, térképekben élnek, hanem be vannak írva a derék, vallásos, szorgalmas, család- és földszerető nép szívébe és lelkiségébe.

Muraköz hűsége.

1910-ben a 90.000 lakosból 8.000 a magyar és még 22.577 (25%) a magyarul beszélő.⁶⁴ Ha ezt kevesellné valaki, akkor itt meg kell állapodnunk kissé. Egyik oldalon megnyugodni abban, hogy magyar múltú és levegőjű hatalmas gócpontok bizonyos taktikai, békéltető és egyéb okokból lemaradjanak a Szent Korona testéről, más esetben a szent istváni gondolat szöges ellentétben a nyelvi hovatarozást tenni meg a területi hovatarozás ismérvének, irtóztos hiba, lápos ingovány és bizonytalan futóhomok lenne. De 1938 óta ennek a trianoni iránynak le is járt az ideje. Ha még itt kísértene és Muraköz 8.000 magyarját és 22.577

58 Festetics György (1755–1819) 1797-ben alapította meg a Georgikont.

59 Közép-Kelet-Európa első és sokáig egyetlen mezőgazdasági szakképző intézménye volt.

60 Tarányi József táblabíróról vagy Deák Oszterhuber-Tarányi József nevű sógoráról lehet szó.

61 A Muraköz hovatarozása miatt a magyar–horvát viták a XIX. században többször is kiéleződtek. 1848. szeptember 18-án Baltazár Simunic (Simunich) cs. kir. tábornok által Muraköz Horvátországhoz csatolása ügyében összehívott gyűlésen a muraközi képviselők úgy nyilatkoztak, hogy ők a „királynak s a magyar miniszteriumnak engedelmességeknek, Horvátországhoz tartozni pedig nem akarnak.” *Magyar Katolikus Lexikon*, IX. k. Budapest, 2004. 398. A gyűlésről a Pesti Hírlap 1848. október 6-i száma is beszámolt. Ugyanezen a napon a csáktornyai ütközetben Perczel Mór kiüzte a horvátokat a Muraközből. *Magyar Nagylexikon* 6. k. Budapest 1997, 704. A szabadságharc leverésekor Jellasics csapatai szállták meg, 1849 decemberében az osztrák kormány ideiglenesen csatolta el Pozsega vármegyéhez. 1860-ban az Októberi diploma, amely

újra engedélyezte a vármegyék önkormányzatát, visszacsatolta Magyarországhoz. 1868-ban a magyar–horvát kiegyezés meghatározta Horvátország államigazgatási felosztását és megyehatárait is. A Muraköz továbbra is Magyarországon maradt, mert semmi sem indokolta ennek ellenkezőjét. 1919-ben Mura Köztársaságot kiáltottak ki a vidéken, amit senki nem vett figyelembe. 1919–1941 között Jugoszláviáé, 1941–1945 újra Magyarorszáé. 1945–1991 között a Jugoszláv Népköztársasághoz tartozik. Annak felbomlása után 1991-től a Muraköz (Medmurje) a Horvát Köztársaságban, a Murántúl (Prekmurije) a Szlovén Köztársaságban található.

62 Jugoszláv határőrök.

63 Utalás arra, hogy a jómódú falusi ember nem vállalt több mint egy gyereket, hogy a vagyon ne osztoódjon, és gyermekei ne szegényedjenek el birtokosztódás miatt. Tömegesen Baranya, Somogy, Tolna megyében volt ez szokás. A jelenségre gróf Széchenyi Viktor hívta fel a figyelmet a XX. század elején. Lásd még: Fülep Lajos: *A magyarság pusztulása* (1929). Többen is foglalkoztak vele (Kodolányi János, Illyés Gyula, Fekete Gyula stb.). A jelenség tovább él.

64 Muraköz 1910-es adatait lásd a 45. sz. jegyzetben.

magyarul beszélőjét és mind valahány magyar[ul] érző lakóját mi kevesellnök, az annyit jelentene, hogy a még ellenséges kezekben lévő vármegyékből 9-ről örökre és eleve lemondunk, hiszen Árvától Fogarasig ennyi megyében gyengébben áll a magyar nyelv, mint a Muraközben.

A Muraköz magyar, mert magyarul érez. 1941. április 27-én 4.000 katonakorú férfi a faluja táblája alatt vonult fel Csáktornyára magyar zászlók alatt, és ahogy világháborús 20-as honvédek és 48-as gyalogosok vezetése alatt harsogva proklamálták, hogy Muraköz magyar, és ahogy a Zrínyi-emlék felé táncolva, zárt menetben fölvonultak és egy öreg muraközi elmondta nekem: „Azért jöttünk, hogy fölemeljük ezt a nagy dicsőséget” – ezt én életem egyik legnagyobb élményeként őrzöm. Május 11-én 10.000⁶⁵ ember ünneppel magyar zászlók alatt Perlakon. A honvéd ünnepeken 17.000⁶⁶ ember vett részt Csáktornyán, és csak úgy pompázott ott a magyar ruha.

És ezek mind fényképpel igazolhatók és igazoltak. 26.746 tizenhat éven felüli egyén követelte aláírásával a végleges magyar megoldást.

Belicát,⁶⁷ Muraszerdahelyt⁶⁸ korábban irányatosan [célzatosan] úgy emlegették, – mint délre vonzó⁶⁹ községeket. És az előbbinek 5/6, az utóbbinak 2/3 része nyilatkozott meg Magyarország mellett.⁷⁰ A minap visszakérült Stridó vidék⁷¹ 7000 lakosából 4.800 tizenhat⁷² éven felüli tett hitet Magyarország mellett, és az a bíró, aki 16 hónapot ült a jugoszláv uralom alatt, házról-házra járt, hogy a jugoszláv és a német világ után most vagy soha vissza Magyarországhoz! Elégé ismert

Víziszentgyörgy⁷³ község. Volt magyar tanítója, Barabás Győző Felsősegesdről meglátogatta. Azt írja a nyolctanítós községről, illetőleg hegyvidékről: „propagandára egyáltalán nem volt szükség. Meggyőződtem arról, hogy volt községem 100%-ban magyar érzésű.” Magyar nyelvű tanfolyamra kérték fel. Elvállalta, de – az ezer résztvevőre tekintettel – többedmagával. Járt Alsó-Muraközben is. 90–95%-ban magyar érzésűnek találta ezt a népet is. Legújabbán az úgynevezett slogaemberek,⁷⁴ magyar és magyar érzésű községi elöljáróságok vették át a községek vezetését a Muraköz nagyobb részében.

Muraköz tehát most is a régi, mint 1860-ban állapította meg róla Deák: „Buzgón és ingadozás nélkül akar Magyarországhoz tartozni”.

Magyarország tényei.

És Magyarország? Megjelent a nagyhéten minden magyar legnagyobb öröme a kormányzói kiáltvány:⁷⁵ Előre Délen a szentistváni határokig!⁷⁶ Tudott dolog, hogy a Dunántúlon, el a Dunáig mindenütt a Dráva a szentistváni határ, következésképpen a Muraköz beletartozik a visszafoglalandó déli területek közé. Az is tudott dolog, hogy a kormányzói kiáltványt ellenjegyezte a jelenlegi miniszterelnök, aki egyben külügyminiszterünk is.⁷⁷ A honvédvezérkar és honvédelmi miniszter bevezényelték április 16-án a magyar honvédséget a Muraközbe, és az megszállta mindenütt a Dráva vonalát és az attól délre eső Légrádot. Bevonultak a m. kir. belügyminiszter⁷⁸ irányítása alatt működő biztonsági szervekből a m. kir. csendőrök, a pénzügyminiszter⁷⁹ magyar pénzügyőrei, a m. kir. kereskedelmi miniszter⁸⁰ magyar

65 Annak ellenére, hogy Perlakon 713 magyar élt csak – a magyarul tudók száma 2.785 volt 1910-ben –, nem kizárt, hogy tízezer voltak a nagygyűlésen. Ezen részt vehettek a helyi, a környékbeli magyarok és horvátok, főleg az idősebbek, akik nem viszonyultak ellenségesen Magyarországhoz. Kíváncsiak lehetnek, mint mások is, hogy mi lesz velük Jugoszlávia szétesése következtében. Érkezhetnek a nagygyűlésre az anyaországból is.

66 Lehetnek ennyien. Lásd az előző jegyzetben közölt indokokat ill. feltételezéseket.

67 1910-ben Belicán élt: összesen 1.652 fő, ebben magyar 51 (3,09%), oláh 4 (0,242%), horvát 1.595 (96,55%), egyéb 2 (0,06%). Magyarul tudott 307 (18,58%) *A Magyar Szent Korona* i. m. 80.

68 1910-ben Muraszerdahelyen összesen 1474 fő, ebben magyar 227 (15,3 %), német 2 (0,135 %), horvát 1245 (84,29 %). Magyarul tudott beszélni 459 (31,08 %). *A Magyar Szent Korona* i. m. 86.

69 Értsd: amelyek Horvátországhoz húztak.

70 Ez azt jelenti, hogy a horvátok döntő része, mert a magyarok elenyésző kisebbségét adták a két jelzett falunak, Magyarországhoz húzott volna? Nem találtunk rá adatot se pro se contra.

71 A jugoszláv időkben Stridóvárt és 7 községet a ma Szlovéniában található Ljutomerhez csatolták. 1941 áprilisában németek vonultak be oda, majd a területet átadták a Muraköznek.

72 Nem találtunk rá adatot se pro se contra.

73 1910-ben Víziszentgyörgyön élt: összesen 2.199 fő, ebben 80

magyar (3,64 %), német 1 (0,045%), horvát 2.095 (95,27%), egyéb 23 (1,046%) Magyarul tudott beszélni 152 fő (6,91%). *A Magyar Szent Korona* op. cit. 81. Nem találtunk rá adatot se pro se contra, hogy a falu lakossága Magyarországhoz vonzódott.

74 Sloga emberek: a horvát sloga-összefogás szóból származik.

75 A kormányzói kiáltványt lásd: *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. V.k. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941.* (Összeállította Juhász Gyula) Budapest, 1988, 717. sz. dok. és *Horthy Magyarország* i. m. 33–34.

76 A kormányzó hadparancsa: Horthy Magyarország i. m. 34.

77 Bárdossy László (1890–1946) diplomata. 1941. április 3-án kapta meg kinevezését a kormányzótól szóban. Teleki temetése után április 7-én tette le az esküt és vette át hivatalát. 1942. március 7-én lemondott. 1946-ban mint háborús bűnöst kivégezték.

78 Keresztes Fischer Ferenc (1881–1948) belügyminiszter a Gömböskormányban 1931. augusztus 24–1935. március 1. között, majd ismét 1938. május 24–1944. március 19-ig.

79 Reményi Schneller Lajos (1892–1946) pénzügyminiszter 1938–1944-ig. A németek kéme a magyar kormányban. A Sztójay-perben halálra ítélték és kivégezték.

80 Varga József (1891–1956) vegyész-műnök. Iparügyi, kereskedelmi és közlekedési miniszter (1939. július 25–1943. március 29.) 1945 után a MTA tagja, egyben műegyetemi tanár Budapesten és Veszprémben.

vasutasai és postásai. Megnyílt ott eddig 21 postahivatal, illetőleg postamesterség. És bélyegezték a magyar postások a Magyar–Horvát–Olasz–Németország felé irányított leveleket és küldeményeket, teljes két hónapon át, eleinte pl. Csáktornya visszatér, majd visszatért köriratú bélyegzőkkel. Megjelent a Muraközben a Magyar Nemzeti Bank hatalmas magyar pénzkészlettel a dinár beváltására. Megisméltődött ez a minap visszatért Stridó vidéken is.⁸¹ Megjelent a magyar ipari és kereskedelmi élet legnagyobb szerve, az államilag támogatott Hangya, továbbá az Országos Társadalombiztosító Intézet, a dobrovoljác⁸² telepéseket kereső Vitézi Szék, az Országos Frontharcos Szövetség kiküldöttei. Szóval megint csak országos ügy lett a Muraköz ügye. Kérdezhetjük, ki és mi az ma Magyarországon, aki és ami nem lett volna felelős Muraköz népének ama kialakult meggyőződéséért, hogy Magyarország ekkora és ily komoly apparátussal komoly célért, komoly jogok érvényesítéséért, állandó jelleggel jelent meg Muraközben és onnét kivonulni nem akarhat?

Mit lehet és mit nem?

És így állván a történelmi jog, a Muraköz hűsége és az anyaország ténye, fel kell tennünk a kérdést, mit nem lehet és mit lehet? Sok mindent nem lehet pl. cserélni és formulázni.

1. Nem lehet cserélni. A visszakerült Székelyföldön a vonal „magyar” oldalán van egy megoláhosodott község, Bereck. Az „oláh” oldalon fekszik három szép tiszta székely falu. Lent jártában szegény néhai Teleki Pálnak mondják a mindenáron nyerni akaró magyar urak: „Instáljuk, cseréljük el őket.” Teleki azt feleli: „Nem lehet! Ami már az enyém, azt nem adom. Ami még nincs itt, azt kívárom. A szent dolgok nem cseretárgyak!”⁸³ Ez a Teleki-testamentum nemzetnek és az ő kormányának, érvényes minden világtájon, Délnyugaton is.

2. Az az esetleges jelentkező elgondolás, hogy Horvátország ismerje el Muraközre a mi történelmi jogunkat és ennek ellenében az övé lesz Muraköz tényleges birtoklása, a történelmi gondolkodás

szemüvegén át teljesen elfogadhatatlan, és ellene a Szent István-i gondolat, a kormányzói kiáltvány, Muraköz népének hűsége alapján a leghatározottabban tiltakozik a vármegye. Formulával, amely a lemondás borzalmas tényét álcázza, ne ámítsuk magunkat! Amikor a XVIII. században magyar volt itt az impérium, a főhatalom, de a lelki hatalom (jurisdictio) Zágrábé, azt írta Padányi Bíró Márton⁸⁴ veszprémi püspök, a Muraköz negyedik nagy harcosa: „Kígyó vagyon a bokorban!” De ha – a formulázás esetén – sem lelki, sem főhatalom, akkor eltűnik a bokor. És mi marad? Csak valami jeruzsálemi vagy halicsi⁸⁵ jogcím maradna a magyarnak. Ezt a formulát történelmi jogérzék híján meg lehetne alkotni, de a hűséges Muraköz ezreinek bosszútól kiömlő vére lenne azon a pecsét.

A barátszerzés útján.

Mi elismerjük, hogy a nemzeteknek barátokat szerezni felette hasznos és bölcs, de mert a jól rendezett szeretet magunknál kezdődik, a barátságban a halála és nem a megszövése lenne, ha a magunk ezeréves jogait, a jövőt biztosító komoly határt és erkölcsi kötelezettségeinket gyengítenők. A barátság, még ha századok állanak is mögötte, múlandó, de a nemzet jövődjének és birtokállományának meg kell maradnia.

Ez a nemzet ezer éve járja a maga útját és Dél felé 800 éve az áldozatos barátság útját. Bizonyoság rá a magyar–horvát közös alaptörvény, az 1868. évi XXX. tc. Hozzájárultunk a nagymérvű önkormányzathoz, amelynek mása a világon azóta sincs sem beligazgatás, sem nyelv, sem lobogó és címer tekintetében. A teherviselésben figyelmesek voltunk, és amikor a vállalt teher is felzaporodott, 1880-ban ezt a hátralékot törvényileg és teljesen töröltük. Visszakerülte esete odaigértük a Határőrvidéket és Dalmáciát. Átadtuk a három vármegyét: Pozsegát, Szerémet, Zimony és Verőce vármegyét, Eszék törvényhatósági jogú várossal. Ezen az átadott területen még 1910-ben is 83.640⁸⁶ volt a magyar és ezen felül 130.414⁸⁷ a magyarul beszélő.

81 Lásd a 72. sz. jegyzetben.

82 Lásd a 27. sz. jegyzetet.

83 A Felvidék és Észak-Erdély visszatérte után a határ kitzését határ-megállapító bizottság végezte. Előfordult, hogy határkiigazítás címén – amit az adott település nemzetiségi összetétele indokolt – kerültek át falvak egyik államból a másikba. Így a magyar–szlovák határmegállapító bizottság 1939. február 20-i ülésén Magyarország átadott 8 falut, kapott 17-et. A március 31-i ülésen az Ung völgyében Lasztóc falut adtuk vissza a szlovákoknak, ellenszolgáltatás nélkül. *Andorka Rudolf naplója. A Madridi Követségtől Mauthausenig.* Összeállította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Lőrincz Zsuzsa. Budapest, 1978, 105. és 124.

84 Padányi Bíró Márton (1693–1762) veszprémi püspök, a kultúra mecénása, templomépítő. Egyházmegyéjében bevezette a kötelező anyakönyvezést. Veszprém megye főispánja, királyi tanácsos, való-

ságos belső titkos tanácsos. Róla Mindszenty írt nagyszerű tudományos munkát: *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora*, Zalaegerszeg, 1934.

85 Utalás arra, hogy II. Andrásról kezdve a magyar királyok viselték a halicsi fejedelem és a jeruzsálemi király címet, holott egyik terület sem volt a Magyar Királyság integer része. III. Béla András nevű gyermeke apja jóvoltából lett 1188-ban halicsi fejedelem. Andrást, II. András Árpád-házi királyként 1217-ben kereszties hadjáratot vezetett Jeruzsálem és a Szentföld visszafoglalására. Nem vette be Jeruzsálemet, hanem hazajött, de felvette a jeruzsálemi királyi címet.

86 Az 1910-es népszámlálás szerint Horvátországban 105.948 magyar élt, a magyarul tudó nem magyarok száma 64.198. *A Magyar Szent Korona* i. m. 7.

87 Lásd az előző jegyzetet.

Tettük ezt az unió⁸⁸ érdekében, és jött 1918-ban a forradalom és Horvátországnak az új államkeret. A 23 év alatt a magyar is, horvát is sokat tapasztalhatott. Összeomlott a jugoszláv birodalom. Magyarország sietett üdvözölni, elismerni új útján a 800 éves társországot. És a 800 év emléke, a tagadhatatlanul nagy áldozatok ténye, Szent István koronájának a gondolata nem merült fel a velünk egykor elválaszthatatlanul összefűzött koronaországok vezetőiben, jöllehet az ott most élen állók a trianoni korszak épp legnehezebb részét magyar földön töltötték.

Ha annyi áldozat és annyi időn át nem tudta felvilantani a magyar–horvát múltat, két járás jogi és tényleges vagy csak tényleges átadása és felrobbantott hidak megépítésére kevés, nekünk pedig irtózatosan sok lenne.⁸⁹

Ha Horvátországhoz barátságot akarunk szőni, keresse azt az új állam, és ha keresi, és mi szívesen viszonzunk, kereskedelmi szerződés keretében, anyagiakban tegyük, de ne elidegeníthetetlen javakban. Nincs ma magyar földön senki, aki egyetlen tapodtat, egyetlen lelket odaajándékozni, elcserélni jogosítva volna. Az ezeréves ország és vármegye hűséget kíván Muraköztől. Muraköz két évtizedes rabsága idején ragyogóan hűségesnek találtatott. Vajon hűségéért kormány és vármegye cserben hagyhatja-e? Revíziós mozgalmaink komolyságán rést nem üthetünk, az országrendezés kezdetén magunk ellenében egy lemondással a legborzalmasabb fegyvert ki nem szolgálthatjuk.

Az egyetlen lehetőség.

A történelmi jog alapján adva van; kifejleszteni és kimélyíteni a jelenlegi helyzetet minél előbb. Vonuljon be a katonai és polgári közigazgatás, és vonuljon be a vármegye az ősi területre.

Tekintetes Törvényhatósági Bizottság! Elnézést kérek a széles mederben történt fejtegetésért. Nem mondtam el mindent, maradt a Muraköz nagy napjára is. Mi Zrínyi Miklóssal kiáltunk az áfium ellen. Nehéz hivatal ez, de álljuk, mert nemzeti szükségesség, hogy az elaluvásunk miatt a nagy Isten és a történelem ítélőszéke nemzetünk és Muraköz vérének ne kérje elő.

A megnyilatkozott kormányzói tekintély, a Szent István-i birtokállomány, benne Muraköz minden hantja és élete felett a felelős magyar minisztérium lelkiismeretes örködését kívánjuk. Megmondotta Deák 1860-

ban: „Most gondos vigyázattal párosult szilárdság inkább szükséges, mint bármikor volt.”

Kérem indítványunk elfogadását.

A lelkesen fogadott és nagy hatást kiváltott beszéd után az elnöklő főispán kihirdette, és az előadó főjegyző az alábbiakban ismertette a közgyűlés által elfogadott határozatot.

20.289 szám

ni.1941. jkv.104.

A vármegye közönségének a Muraköz ügyében való ünnepélyes megnyilatkozása.

Határozat

A vármegye törvényhatósági bizottsági kisgyűlése az indítványt egyhangúlag elfogadta az alábbi szövegében:

Zala vármegye törvényhatóságát aggodalommal tölti el, hogy a Muraköz területe, bár a m. kir. Honvédség 1941. évi április hó 16-án birtokába vette, még mindig nem csatoltatott vissza Szent István koronájához, és ez alkalommal is ünnepélyesen kijelenti, hogy a testéből és lelkéből elszakított részéhez, minden körülmények között, megalkuvás nélkül ragaszkodik.

Utalással kulturális, gazdasági, földrajzi, közlekedési viszonyokra, a Drávának országvédelmi szempontból figyelembe veendő nagyobb jelentőségére, továbbá Muraköz lakosságának a történelem folyamán és most a legutóbbi hónapokban is megnyilvánult Magyarországhoz való hűségére, legfőképpen pedig az ezer éven át tartott birtoklásra, felkéri a vármegye törvényhatósági bizottsága a m. kir. kormányt, hogy a Muraköznek nemcsak jogi, hanem tényleges és teljes magyar birtoklásának, minden erejével sürgősen érvényt szerezni szíveskedjék.

A vármegye törvényhatósági bizottsága egyúttal – ismerte a vármegye közönségének álláspontját – annak nevében is kijelenti és leszögezi a történelem számára azon megmásíthatatlan állásfoglalását, hogy Muraközt a vármegye integráns részének tartja és arról soha le nem mond.

Végül kimondja a közgyűlés, hogy e határozatát a Kormányzó Úr Őfőméltóságához a Kabinet Iroda útján,

88 A magyar–horvát perszónalunioról van szó.

89 Nehezen értelmezhető mondat. Az érthető – utaltunk erre a főszövegben korábban, és ezt más, e tárgyban született diplomáciai iratok igazolják –, hogy Magyarország foglalkozott azzal: esetleg átadja Horvátországnak a Muraközt. Talán azt akarja mondani az előadó, hogy mivel a horvát állam vezetőinek nem jutott eszébe a 800 éves közös múlt s az ebből

adódó csatlakozási szándék Magyarországhoz, akkor Magyarország számára nagy áldozatot jelentene, ha a két járásból álló Muraközt teljes egészében Horvátországnak adná. Nem tudjuk azt sem, hogy a fenti megfogalmazásban mit jelent a Muraköz jogi és tényleges vagy csak tényleges átadása, illetve nem érthető, hogy a hidak megépítése (újjaépítése) kinek a szemszögéből kevés, illetve az kit terhelne.

a m. kir. miniszterelnök úrhoz,⁹⁰ az Országgyűlés mindkét Házának elnökének,⁹¹ a m. kir. belügy-⁹² és honvédelmi miniszter⁹³ urakhoz felterjeszti és a társtörvényhatóságoknak megküldi.

A Himnusz eléneklése után a vármegye közönségének megnyilatkozásáért és ünnepélyes állásfoglalásáért a jelen volt muraközi küldöttség⁹⁴ nevében dr. Sebestyén Mátyás perlaki ügyvéd mondott köszönetet, hangsúlyozta a muraközi népnek a 22 éves megszállás alatt Magyarország irányában lélekben tanúsított hűségét, és Muraköz nevében fogadta, hogy ez az országrész egy további ezer év folyamán is tántoríthatatlan hűséggel marad meg az anyaország testében, és ha szükséges, határait önmaga is megvédi.⁹⁵

3. Teleki Béla főispán köszöntő sorai az Alsólendvai Járás közönségéhez 1941. augusztus 16.

Amidőn 1941. augusztus 16-án a magyar államhatalom berendezkedése minden vonatkozásban teljesen és tökéletesen befejezést nyer azzal a ténnyel, hogy a polgári közigazgatás bevezetettik a felszabadult és visszacsatolt alsólendvai járásba, amely ezáltal belekapcsolódik ismét szervesen Zala vármegyébe – szükségét érzem annak, hogy ezzel a nagyjelentőségű alkalommal egyidejűleg, mint a kormányzatomra bízott vármegye főispánja, szívből jövő és testvéri magyar érzésből fakadó boldog örömmel köszöntsem a felszabadult és visszacsatolt alsólendvai járás területén élő valamennyi testvéreimet!

Magyar Testvéreim! Négy hónappal ezelőtt, 1941. április hó 16-án szabadított fel benneteket büszke honvédségünk a legfelső hadurunk parancsára. Veletek ünnepelt akkor minden magyar, mint minden alkalommal, amidőn 1938 november 2-a óta egy-egy elszakított ezeréves területünk tért vissza a magyar Hazához, és felhangzott Istenhez a magyar igazságba vetett törhetetlen hitünk meghallgatásáért a hála adó ima és a magyar imádság.

De úgy éreztem ekkor, köztetek járván, veletek együtt, hogy a zalai szívek soha nem dobogtak oly hevesen, a zalai lelkekből és ajkáról sohasem szálltak boldogabb, hálataltebb megnyilatkozások az Ég felé és annyi örömkönnny nem csillogott a szemekben, mint e mindannyiunk részére felejthetetlen, örömtől és boldogságtól ragyogó felszabadulás és hazatérés napján!

Bizonysága volt e nap annak, hogy Ti lélekben soha sem szakadtatok el a magyar hazától, az ősi vármegyétől, mert élt bennetek is az az erő, amely bennünk is élt és amely sohasem szűnt meg a keserves 22 év alatt a hitet, bizalmat, az erőt a magyar igazság érdekében munkálni, és ez az eszme tartotta fenn a magyar államot ezer éven át, és ez az eszme bizonyítja be most is, hogy a Mindenható által számunkra kijelölt ezeréves határok között ennek az eszmének a szolgálataiban egyedül a magyar nép képes Európának és a civilizációnak e fontos őrhelyén, mint államalkotó és fenntartó tényező más nyelven beszélő társaink számára is a nyugodt fejlődést biztosítani. A Szent István-i gondolat nemzeti és keresztény, örök értékű kincsünk, örökségünk, de egyúttal élő valóság is, mert bizonyítja az egészséges fejlődés, szociális haladás lehetőségét. A Szent István-i gondolat jelenti azt is, hogy e hazában mindenki testvére a magyarnak, bármely nyelven is beszél is, egyforma jogai és kötelességei vannak, népi sajátosságait megőrizheti, értékeit érvényre juttathatja, azt biztosítja részére a magyar vezetés, a magyar kultúra – csak egy a feltétele mindennek, és ez a feltétlen hűség a magyar hazához és az állampolgári kötelességünk fenntartás nélküli pontos és lelkiismeretes teljesítése.

Kedves Testvéreim! Tudom, mily nehezen vártátok a felszabadulás örömnapiját és azt a pillanatot, amidőn magyar és vend nyelven adhattatok hálát a Mindenhatónak úgy, ahogy azt szívetek kívánta, igaz magyar ünnepet ülni vágytatok és megadatott nektek is, nekünk is, hogy együtt örvendezhessünk. És most, amidőn a Haza testével és a vármegyével egybeforrva, a magyar életbe kapcsolódtok bele, és velünk együtt akar-

90 Bárdossy László. Lásd a 77. jegyzetet.

91 A Képviselőház elnöke 1941-ben Tasnádi Nagy András, a Felsőház elnöke gróf Széchenyi Bertalan (1866-1943). 1935. május 1–1939. május 4., majd 1939. június 15–1943. június 3.

92 Lásd a 79. sz. jegyzetet.

93 Vitéz dalmokfalvi Bartha Károly (1884–1964) hadmérnök, hivatásos katoná 1905-től vezérezredes. Honvédelmi miniszter 1938. szeptember 15-től 1942. szeptember 25-ig. Ausztriában hunyt el 1964-ben.

94 Muraközi küldöttség nem ekkor járt először Zalaegerszegen, hogy kérje a mielőbbi visszacsatolást. 1941. május 8-án a Zala vármegyei önkormányzat ülése (Zala vármegyei törvényhatósági bizottság)

alatt is érkezett egy küldöttség, amely 93 muravidéki települést képviselt. 12.051 aláírást hoztak, amelyben horvátok és nem horvátok kérték a Muraköz mielőbbi visszacsatolását. A küldöttség tagjai: Verly Győző, ny. takarékpénztári igazgató Perlak, Kovrán István jogszigorló Perlak, Hrupits Vince gazdálkodó Bottornya, Makár Mátyás magántisztviselő Csáktornya településről. ZML, Zala vármegye törvényhatósági közgyűlésének 1941. május hó 8. napján tartott rendes ülésének jegyzőkönyve 663.

95 Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg. Zala Vármegyei Törvényhatósági Bizottságának iratai. IV. 402.a. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Zala vármegye törvényhatósági bizottsága 1941. évi július hó 5-i rendkívüli ülésének jegyzőkönyve.

tok testvériesen megosztzni közös sorsunkban, jóban rosszban egyaránt, mégsem ünnepelni hívlak benneket, hanem hálaadásra és komoly, építő munkára!

Igen, testvéreim, komoly építő munkára, mert a magyar igazságért vívott harcnak nincs vége! Most Isten rendelése szerint veletek megerősödve és új hitet nyerve, fokozott elszántsággal és bizalommal kell tovább haladnunk azon az úton, amelyet a Szent István-i gondolat hirdet széles e hazában és amelyen 1919-ben, vitéz nagybányai Horthy Miklós bölcs Kormányzóúrunk vezetése mellett elindultak felelős vezetőink.

Az akkor kibontott zászló után törhetetlen bizalommal, fegyelmetten és céltudatosan előre haladó magyarság egysége és ebben rejlő alkotó ereje vívta ki az eddigi eredményeket, ez alá a zászló alá hívlak benneket, testvéreim, sorakozzatok az egységet hirdető, építőmunkát folytatók, a közösség sorsát vállalni tudó

és akarók hatalmas táborába, a jobb jövőbe vetett törhetetlen hittel és akarással.

Sok feladat vár megoldásra az alsólendvai járásban, 22 év mulasztásait kell pótolnunk, ezt pedig úgy valósíthatjuk meg legeredményesebben, ha őszintén, egyéni érdekek mellőzésével, fenntartás nélkül, a közélet szolgálatába áll mindenki.

Felétek nyújtom jobbját, ragadjátok meg becsületos magyar kézfogással, és legyen ez biztosítéka annak, hogy az alsólendvai járás, vármegyénk és hazánk valamennyi lakója jobb jövője érdekében testvéri egyetértéssel, egymás iránti bizalommal és közös erővel együtt kívánunk munkálkodni. A magyarok Istene velünk lesz.⁹⁶

96 Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg. IV. 401/b. Zala vármegye főispánjának iratai. Bizalmas iratok.

SZIGETI LAJOS

Idősíkok

*Jövőt bizhatsz a magra,
termékeny táptalajra,
édes vízre, gyökérre
még égi áldást kérve.*

*A jelen: tört pillanat
és leáldoz, mint a nap,
a valóság csak látszat
vagy színjátzó káprázat.*

*A múlt egyszerre régmúlt,
diadalút, meg tévút,
szűk kanyarnak ütköző,
már befejezett jövő.*